

Otázka: Novověká filozofie

Předmět: Základy společenských věd

Přidal(a): Student001

Od 17.st. se filozofie definitivně vymanila z područí teologie. Navazuje na **renesanci** (světskost, antika, přírodní vědy) – věda je prostředkem k ovládnutí přírody i společnosti, je pomocí člověku při sebezdokonalování.

- ostrý boj proti metafyzickým spekulacím, náboženskému dogmatismu – naopak prosazování **materialismu, racionalismu a empirismu**.

- v tomto období probíhá nejdynamičtější rozvoj **gnoseologie** (teorie poznání):

Empirismus (z řec. empereia = zkušenost)

- lidské poznání je založeno na **zkušenosti**

- empirikové chápou rozumovou činnost jako spojování počitků a vjemů v představy a pojmy, které mají hodnotu jen tehdy, jsou-li empiricky ověřitelné (např. si představujeme anděla, ale ve skutečnosti neexistuje)

- popírá absolutní, objektivní pravdy (= **dogmata** - s těmi pracuje věda jako s danými skutečnostmi), to vede k podcenění vědecké abstrakce a racionálnímu skepticizmu (objektivní poznání není možné)

- základní metodou je metoda indukce (od konkrétního k obecnému)

- **Locke, Berkeley, Hume**

- navazují na Occama, R.Bacona, F.Bacona, T.Hobbese

- **senzualismus** = druh empirismu, za zdroj poznání považuje jen vnější zkušenost (smyslové poznání), ne zkušenost vnitřní (emoce, prožitky)

Racionalismus

- poznání vychází jen z čistě **racionálního** (rozumového) myšlení

- snaha nalézt univerzální metodu poznání, nějaký matematický ideál

- radikálně kritizuje smyslové zkušenosti (smysly poskytují rozumu informace, které však mohou být klamné)

- **ideaeinnatae** = rozumu vrozené ideje, které jsou nezpochybnitelnými podmínkami poznání

- Descartes, Leibnitz, Spinoza

- tradice evropského racionalismu: osvícenství, klasická německá filozofie, scientismus (bezbřehá důvěra v postupy a schopnosti vědy), fenomenologie (vytváření abstrakcí ve vědomí)

Racionalismus:

René Descartes (1596-1650)

- francouzský filozof, matematik a fyzik, dobrodruh

- cestovatel: Švédsko, Nizozemí - zde napsal podstatnou část díla

- dílo:

- *Rozprava o metodě*
- *Meditace o první filozofii*
- *Principiaphilosophae*

- kritizuje scholastické spekulace (**spor o univerzálie**)

- cílem racionalismu je vytvoření samostatné filozofie, založené na suverenitě rozumu a nesporných rozumových důkazech matematické povahy

- teorie tzv. **metodické skepse**: jasného a zřetelného poznání světa je možné dosáhnout cestou pochybování o všech dosavadních míněních:

- Jestliže pochybuji, myslím. Jestliže myslím, existuji. („**Cogito ergo sum**“ = „**Myslím, tedy jsem**“)
- myšlení je jediná jistota, na kterou se můžeme spolehnout
- Bůh je nekonečná vševědoucí bytost - tato idea je nám vrozená, dána Bohem
- Bůh je dokonalý - proto musí být pravdivý
- zdrojem omylů je člověk - svobodná vůle mu umožňuje výběr mezi dobrým a špatným způsobem myšlení a poznání
- **Karteziánský obraz světa** (výrazný dualismus) - svět je tvořen dvěma odlišnými, na sobě nezávislými složkami = **substancemi**:
  - **Res cogitans** (věc myslící = duchovno) - netělesná, neprostorová činnost myšlení
  - důkazem je sebejistota Já (myšlení) a idea Boha
  - **Res extensa** (věc rozlehlá - hmotný svět) - hmotná substance, rozkládá se v prostoru, smyslovým vnímáním se jeho obraz zkresluje - základní znak (rozlehlost) je vyjádřen geometrickými pojmy a je poznatelný racionálně
  - nad těmito dvěma substancemi stojí ještě **neomezená substance - Bůh**
  - **prázdný prostor** mezi těmito substancemi **neexistuje**
  - nedostatkem této filozofie je chybějící propojení obou světů

- vše lze vysvětlit matematicky a mechanicky
- podle Descarta je zvíře pouze prostorová bytost (pokud při bití naříká, vydává stejně mechanický zvuk jako varhany při stisknutí klávesy) - toto zcela mechanické pojetí neřeší otázku spojení obou substancí a vzniká zde psychofyzický problém
- člověk (subjekt) působí na vnější svět (objekt) a svět se pak odráží v lidském poznání
- na člověka se dívá jako na prostorovou a zároveň myslící bytost (podvojná bytost) - je obdařen svobodnou duší, nese v sobě představu Boha (= neomylné bytosti, která člověku dává duši a svobodu)
- **teodicea** (nauka o zlu) - řeší problematiku zla ve světě: proč Bůh stvořil člověka, který je schopen zla? - člověk je svobodná bytost, proto si může dělat, co chce - tedy i páchat zlo.
- psychologický důkaz existence Boha: Bůh znamená nejvyšší dokonalost. Odkud se tato nejvyšší dokonalost bere? - od člověka ne, protože něco méně dokonalého nemůže vytvořit něco naprosto dokonalého. Idea Boha je nám vrozená
- rozlišuje vlastnosti:
  - **kvantitativní** - objektivně poznatelné rozumem (změřitelné) - rozměry, hmotnost...
  - **kvalitativní** - vnímáme je subjektivně, vnímání záleží na našich smyslových orgánech - barva, vůně...

Baruch (později Benedikt) Spinoza (1632-1677)

- Holanďan, vyděděn z židovské obce kvůli svým názorům

- ironií osudu byl považován za ateistu, přestože byl hluboce věřící
- dílo:
  - *Teologicko-politický traktát* - souhrn náboženských myšlenek (Ježíš byl člověk - ne Bůh, Bible je souhrnem různých náboženských i světských knih...)
  - *Etika vyložená geometrickým způsobem*
- rozumem lze poznat opravdu všechno, rozum je nekonečně zdokonalitelný
- řeší psychofyzický problém - dualismus nahrazuje **monismem**: existuje jediná substance, která je příčinou sebe sama (causa sui), je to všeobecná, všezahrnující substance/Bůh - má dva základní atributy: **rozprostraněnost** a **myšlení**
- Boha ztotožňuje s přírodou (**panteismus**)
- rozumové poznání nadřazuje smyslovému
- veškeré lidské jednání je řízeno přírodními zákony (**determinismus**) - „jednáme jako kámen vržený do vzduchu, který si ‚myslí‘, že jedná svobodně“
- **svoboda** = rozumové pochopení nutnosti a přizpůsobení se
- také psycholog: lidské pudy a vášně lze zkoumat s matematickou přesností
- základem pro přetrvání státu je poskytovat občanům **svobodu myšlení a názorů** - „lidé v souladu se svou přirozeností nejméně snášejí to, aby jejich názor, který považují za správný, měl platit za zločin“
- člověk **nikdy** nedosáhne naprosto **svobodné vůle**

Gottfried Wilhelm Leibnitz (1646-1716)

- Němec, velmi vzdělaný (v 15 letech šel na univerzitu)
- svou filozofii opět staví na matematických základech
- vymyslel diferenciální počet ve stejnou dobu jako Newton
- říká se, že byl posledním **polyhistorem**, který viděl svět „v celku“ (vynikal ve všech oborech, měl ucelený pohled na svět)
- navazuje na Demokrita: svět je „dokonalý stroj“ složený z malých částic = **monády** (monos = jednotka)

neexistují dvě stejné monády

monády jsou dále **nedělitelné, neprostorové**, duchovní **povahy**, věčné, pocházejí od Boha, vzájemně o sobě vědí - tvoří harmonickou **jednotku**, všechny jsou živé („celá příroda je plná života“)

v každé jedné monádě je obsažen **celek** (každá monáda odráží celý svět)

monád je nekonečně mnoho = **pluralismus**

monády jsou „duchovní atomy s různým stupněm oduševnělosti“ - **nejnižší** monády mají jen nevědomé představy, vyšší (např. lidská duše) mají vědomí, **nejvyšší** monádou je Bůh (má nekonečné vědomí, je vševědoucí stvořitel)

- předjednaná harmonie: Bůh svět stvořil (stvořil nejlepší z možných světů), ale dále do něj nezasahuje

- zabýval se zlem ve světě = **teodicea** - existuje zlo:

- **metafyzické** - konečnost světa

- **fyzické** - bolest a utrpení (nedokonalí lidé nemohou mít jen libé a dokonalé pocity)
- **morální** - má-li člověk dar svobody, musí nutně hřešit

- součet zla ve světě je menší než součet dobra
- na něj navazuje Kant

Empirismus

John Locke (1632-1704)

- dílo:
  - *Esej o lidském rozumu* - řeší 2 otázky: odkud mají lidé myšlenky a představy? můžeme se spolehnout na své smysly?
  - *Dvě rozpravy o vládě*
- před každým filozofováním je třeba důkladně prozkoumat prostředky a možnosti myšlení
- ideje **nejsou** vrozené - děti ani divoši je nemají (tím kritizuje Descarta, stejnými slovy jako Aristoteles kritizoval Platóna): „v intelektu není nic, co by předtím neprošlo smysly“
- lidská mysl po narození je **tabula rasa** = čistý, nepopsaný list, teprve zkušenost na něj zapisuje poznatky
- jediným zdrojem všech idejí je **zkušenost** (empirie):

vnější (sensation) - je zdrojem jednoduchých idejí = jednotlivé obrazy počitků, vjemů

- prostřednictvím vnější zkušenosti nepoznáme substanci, ale její kvality:

- . primární - stálé, reálně existující vlastnosti hmotných těles, které v každém z nás vyvolají příslušné počitky (velikost, tvar...)
- . sekundární - každý je vnímá jinak (barva, chuť, vůně....)

vnitřní (reflection) - vjemy vědomí, odrážející svou vlastní vnitřní činnost

- patří sem poznání (vnímání, vzpomínání, rozlišování a srovnávání) a chtění

- rozumovým uspořádáním jednoduchých idejí vznikají ideje složené:

- . mody - počet, prostor, čas...
- . substance - Bůh, duch, tělesa...
- . relace - příčina a účinek, identita a různost...

např., když jíme jablko poprvé, vnímáme, že je červené, sladké, kulaté atd. (= jednoduché ideje), když ho jíme už poněkoliáté, spojíme si všechny tyto vjemy (= složená idea) a už víme, že jíme jablko

- přirozeným stavem lidstva je **svoboda**, platí stejná práva všech

- podrobení se státní moci je dobrovolné, stát vzniká na základě společenské smlouvy -

občan státu postupuje svá práva, ale nepozbývá tímto práva na svobodu, ochranu osobnosti a majetku

- vládne **panovník** - občané ho musí respektovat, panovník musí dodržovat přirozená práva občanů a zákony (vytvořené parlamentem) - nedodržení je důvodem k vypovězení společenské smlouvy (svržení panovníka)

- ve státě má být **náboženská tolerance** - avšak náboženství (ani jakákoli jiná složená idea) nemá odporovat rozumu

- myšlenka rozdělení moci na **zákonodárnou** a **výkonnou** (Montesquieuu později přidává soudní)

- u Locka se projevují i racionalistické rysy: fakt Boží existence je uložen v lidském rozumu, myšlenka přirozeného práva...

David Hume (1711-1776)

- narodil se v Edinburghu, hodně cestoval (Francie)

- živil se jako knihovník, slávu a finanční zajištění mu přineslo až vydání knihy **Dějiny Anglie**

- (za života se proslavil jako historik, ne jako filozof - pouze ve Francii - v Anglii uznán až po smrti)

- dílo:

- *Pojednání o lidské přirozenosti* - v době vydání 27 let

- navazuje na Lockovy myšlenky o poznání - poznatky získáváme pomocí smyslů

- za zkušenosti považuje naše **duševní zážitky** (= **percepce** – počitky a vjemy) – to, co se nachází za hranicemi smyslových vjemů, o tom nemůžeme nic vědět

- Hume odděluje reálné věci od percepcí v našem vědomí

- odmítal dokazovat nesmrtelnost duše nebo existenci Boha (byl **agnostik**) – dokazovat náboženskou víru rozumem je racionalistický nesmysl

- druhy percepcí: **Jednoduché**:

dojmy (imprese) – aktuální, živé, silné

představy (ideje) – jednoduché obrazy dojmů uložené v paměti

Složené ideje vznikají spojováním jednoduchých představ podle asociačních zákonů

zákon podobnosti

zákon časoprostorové souměrnosti

založené na vztahu příčiny a účinku

- objektem našeho myšlení tedy není objektivní realita, ale pouze **jednoduché dojmy** a představy věci jsou jen **sledy percepcí** ve vědomí (také „já“ je pouhým sledem percepcí, neexistuje žádné „neměnné já“)

- někdy ve svých představách skládáme dohromady jednoduché ideje, které ve skutečnosti složit nejde a vznikají **falešné ideje apředstavy** (např. anděl – složíme ideu ženy s ideou křídel)

- zpochybňuje **kauzalitu** (souvislost mezi příčinou a důsledkem): v důsledku zvyku věříme v kauzalitu, ale nikdy se nedozvíme, jak je to ve skutečnosti – zbývá nám jen víra (např. zkušenost, že každý den ráno vychází Slunce, v nás budí očekávání, že tomu tak nadále bude)

- filozofie je zbytečná - lze ji nahradit **zvykovou (habituální) vírou**
- hlavním kritériem jednání je **užitečnost (utilitarismus)**

George Berkeley (1684-1753)

- Ir, biskup, léta působil v Dublinu

- dílo:

- *Pojednání o základech lidského poznání*

- zastánce **solipsismu** (= existence věcí závisí na existenci vnímajícího individua):
„Existovat, znamená být vnímán.“

- je senzualistou, ale ne materialistickým - obával se, že materialismus ohrožuje křesťanskou víru v Boha, který stvořil svět, přesto byl nejdůslednějším empirikem ze všech. Říká, že věci jsou přesně takové, jak je vnímáme, ale že ani to nejsou věci (pouze představy)

- **svět** je jen **naše představa**: „Vše, co vnímáme, poznáváme ať už prostřednictvím vnějšího nebo vnitřního vnímání, ať už jako primární nebo sekundární kvalitu, ať jako jednoduché nebo složené ideje, je nám dáno jen jako fenomén vědomí.“

- i naše duše (stejně jako prožívání času a prostoru) může být jen naší představou, kterou v nás vyvolává Bůh

- v našich představách existuje stálá **zákonitost**, která má původ v Božím řádu = „**přírodní zákony**“ - jsou to zákonitosti, podle nichž Bůh spojuje ideje v našich myslích

- tyto boží zákonitosti neznáme předem, nikdy je nemůžeme pochopit, ale poznáváme je

zkušenostmi - spojuje empirismus a idealismus

- aplikuje Newtonovy poznatky na společnost: **společnost** ovládají **dvě síly** - **dostředivá** (sdružovací pud) a **odstředivá** (egoismus)